

УДК 339.13.025.7:636.085.55]:338.14(042.5)

Нікішина О.В.

докторка економічних наук
старший науковий співробітник
завідувачка відділу ринкових механізмів та структур
E-mail: ksenkych@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-7172-3551

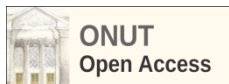
Зеркіна О.О.

кандидат економічних наук, доцентка
здобувачка відділу ринкових механізмів та структур
ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України»
Французький бульвар, 29, м. Одеса, Україна, 65044
E-mail: oksana_27@i.ua
ORCID ID: 0000-0002-2500-3959

ВДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТІЙКОСТІ РИНКУ КОМБІКОРМОВОЇ ПРОДУКЦІЇ У ВОЄННИЙ І ПОВОЄННИЙ ПЕРІОДИ*

У статті проаналізовано інституціональне забезпечення стійкості функціонування комбікормового ринку в довоєнний і воєнний періоди. На підставі проведеного аналізу здійснено періодизацію інституціонального забезпечення ринку з виділенням чотирьох підетапів у мирний та воєнний періоди, яка дозволяє дослідити еволюцію й трансформацію формальних інститутів, їх цілі, домінуючий напрям регулювання та вплив на тенденції розвитку системи суміжних до комбікормового ринків. Обґрунтовано доцільність застосування європейського ринково-відтворювального підходу до розробки формальних інститутів та розподілу ресурсів. Модернізовано механізм розподілу міжнародної донорської допомоги в системі суміжних до комбікормового ринку на засадах ринково-відтворювального підходу. Розроблено пропозиції щодо вдосконалення формальних інститутів у воєнний і повоєнний періоди, зокрема, Концепції Державної цільової економічної програми розвитку тваринництва на період до 2033 р., положень Закону України «Про безпечність та гігієну кормів» № 2264-VIII.

Ключові слова: інституціональний базис, інститути, ринок комбікормової продукції, суміжні ринки, стійкість функціонування, селективне регулювання.

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution 4.0 International License](http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. В умовах нестабільності та безпекових ризиків важливим завданням держави стає забезпечення стійкості функціонування вітчизняних товарних ринків, що мають нереалізований ресурсний потенціал сталого розвитку шляхом впровадження інституціонально-економічних механізмів їх селективного регулювання. Ринок комбікормової продукції (*далі – КП*) має потужний виробничий потенціал, який поступово руйнується. Незалежні підприємства виробляють КП середньої якості, їх потужності завантажені близько на 30-50 %, скорочуються товарно-фінансові потоки з індивідуальним сектором ринку тваринницької продукції, що обумовлює високу собівартість та кормомісткість вітчизняного тваринництва. Активізація переробного сектору («точки зростання») ринку КП спромо-

жна забезпечити значний приріст ринкової доданої вартості, як ресурсу повоєнного відновлення економіки, та стимулювати розвиток інших суміжних ринків у відтворювальній системі.

Аналіз останніх публікацій по проблемі.

Науково-методичні засади аналізу тенденцій і головних параметрів розвитку комбікормового ринку висвітлені в працях учених А. О. Бабич, С.В. Вишнивицької, О.В. Зозульова [1], І. В. Камінського, О. А. Козаченко, В. Л. Перегуди, В. Ф. Петриченко, О. М. Рибаченка [2], С. М. Темненко, І. Б. Яціва [3] та ін., інституційні аспекти – в працях Ю. Бурила [4], В. О. Мельник, Т.С. Новака. Існуючі дослідження, в основному, висвітлюють різні механізми розвитку ринку КП в мирний час, однак вони не враховують можливості їх корекції з урахуванням наслідків воєнних дій, безпекових ризиків,

*Публікацію підготовлено в межах НДР «Селективне регулювання розвитку товарних ринків» (№ державної реєстрації 0122U000825).

впливу сукупності чинників, структурних трансформацій національної економіки, зміни її пріоритетів в умовах нестабільності. Це потребує нового інструментарію досліджень в контексті стійкості економіки, як підґрунтя для відновлення потенціалу відтворювального розвитку товарних ринків.

Формулювання цілей дослідження. Мета дослідження – аналіз інституціонального забезпечення стійкості функціонування комбікормового ринку України в контексті його відтворювального розвитку та розробка пропозицій щодо вдосконалення інституціонального базису ринку в воєнний і повоєнний періоди.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. *Інституціональний базис* функціонування товарних ринків – це сукупність інститутів та інституцій різних рівнів (мікро-, мезо-, макро та глобального рівнів), які формують інституціональну структуру товарних ринків, інституціональні механізми їх регулювання через систему обмежень і стимулів у відтворювальних процесах у системах вертикальної взаємодії й комунікації учасників потокових процесів в ході впровадження стратегій розвитку ринків. Сутність інституціонального механізму науковці визначають як «сукупність інститутів», «спосіб встановлення порядку», «поєднання правил і організаційних структур» [5]. На нашу думку, останній підхід є найбільш придатним для сучасних ринкових досліджень. Відтак, інституціональний механізм регулювання товарних ринків характеризується, з одного боку, сукупністю певних правил і норм здійснення процесів відтворення у просторово-часових межах ринків, з іншого, діяльністю інституцій (державних, недержавних і наддержавних), які впроваджують ці правила і норми на практиці.

Інституціональний базис ринку комбікормової продукції інтегрований в загальноекономічні інститути, які, регулюючи діяльність суб'єктів певних секторів, зокрема, агропродовольчого, прямо або опосередковано впливають на стійкість функціонування релевантного ринку КП. Головними формальними інститутами, що визначають нормативно-правові засади діяльності суб'єктів цього ринку, є Конституція України, Цивільний, Господарський, Податковий і Земельний кодекси України, Закони України «Про безпечність та гігієну кормів» [6], «Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин», «Про Митний тариф України» та інші.

Інституційні нововведення у *воєнний період* спрямовані, передусім, на забезпечення продовольчої та економічної безпеки в умовах викликів і загроз безпекового середовища. Інституційні заходи регулювання зорієнтовані, в першу чергу, на розподільчо-збутові сектори суміжних ринків шляхом впровадження тимчасових заборон та ліцензування експорту певних видів зерна, м'яса та м'ясних продуктів, спрощення митного оформлення та вимог до маркування деяких видів харчових продуктів і кормів, що

імпортуються в Україну.

З метою забезпечення продовольчої безпеки держави протягом 2022 р. впроваджувалися тимчасові заборони та здійснювалося ліцензування експорту певних видів агропродукції. До Постанови КМУ «Про затвердження переліків товарів, експорт та імпорт яких підлягає ліцензуванню, та квот на 2022 рік» № 1424 [7] було внесено 15 змін протягом 2022 р. Станом на 29 грудня 2022 р. квоти на експорт впроваджено для гречки і харчової солі, ліцензування експорту – для м'ясної товарної групи, цукру, проса, вівса та жита [7].

Динамічні інституційні зміни обумовлені, зокрема, нестабільністю зовнішнього середовища, товарними й територіальними обмеженнями воєнного часу, прагненням України зберегти провідні позиції на світовому ринку продовольства. Водночас вони відповідали економічним інтересам великих ринкових суб'єктів, передусім, агрохолдингів, що здійснюють експорт високорентабельних зернових культур і продуктів харчування. Загалом інституційні нововведення мали адаптивний характер і посилили сировинну спрямованість вітчизняного агроекспорту.

Окрім інституційного регулювання експортних товаропотоків, в воєнний період впроваджувалися заходи щодо спрощення ввезення агропродуктів на територію України. Так, було спрощено митне оформлення деяких важливих для продовольчого забезпечення населення харчових продуктів та визначено перелік товарів, до яких застосовують відстрочення сплати митних платежів [8]. До таких товарів віднесено м'ясо, рибу, молоко та молочну продукцію, борошно, готові продукти із зернових культур, олію, чай, каву та інші.

Для забезпечення в умовах воєнного стану безперебійного постачання харчових продуктів і кормів, імпортованих з 9 березня по 1 грудня 2022 р., інформація про які викладена мовою, відмінною від державної, дозволено їх обіг на території України до закінчення мінімального терміну придатності. Також оператори ринку кормів, які внаслідок воєнних дій не в змозі виконати вимоги абзацу другого частини першої ст. 23 Закону України «Про безпечність та гігієну кормів» щодо маркування імпортованих кормів, можуть здійснювати реалізацію на території України кормів, маркування яких викладено мовою, відмінною від державної. При цьому партії зазначених кормів повинні супроводжуватися маркуванням про корми, викладеним державною мовою; таке маркування виконується на вимогу споживачів. Маркування харчових продуктів і кормів, які ввозяться на митну територію України як гуманітарна допомога, може бути викладене мовою, відмінною від державної [9].

9 жовтня 2023 р. прийнято рішення РНБО «Про стан забезпечення продовольчої безпеки» № 681/2023 [10]. З метою ефективного протистояння виявленим загрозам і стабілізації ситуації в цій сфері у воєнний період РНБО доручила Уряду опрацювати з урахуванням потреб формування запасів продовольчих ресурсів Державним агентством резерву

України пріоритетних напрямів перероблення аграрної продукції з метою продовження термінів і спрощення умов її зберігання, у т.ч. *збільшення виробництва кормів*; визначити можливі потреби в закупівлі/отриманні як міжнародної допомоги цілісних компактних виробничих комплексів для перероблення агропродукції згідно з визначеними пріоритетами. Також планується забезпечити у 2024 р. розробку Концепції Державної цільової економічної програми розвитку тваринництва на період до 2033 р., в якій передбачити, зокрема, відновлення тваринництва

шляхом визначення пріоритетних напрямів стимулювання збільшення поголів'я сільськогосподарських тварин, передусім ВРХ. Відтак, цей формальний інститут започаткував зміну пріоритетів державної політики з експорту сировини на її переробку в умовах воєнного стану.

Проведене дослідження інституціонального забезпечення стійкості функціонування вітчизняного ринку КП дозволило здійснити його *періодизацію з виділенням чотирьох підетапів* у мирний та воєнний періоди (таблиця 1).

Таблиця 1

Періодизація інституціонального забезпечення стійкості функціонування ринку комбікормової продукції в Україні*

Параметри	Довоєнний період		Воєнний період	
	До листопада 2017	Грудень 2017-січень 2022	Лютий-грудень 2022	З січня 2023
1. Домінуючий напрям регулювання	Підтримка розвитку тваринництва	Технічне регулювання , гармонізація з інститутами ЄС про корми	– Тимчасові заборони та ліцензування експорту певних видів агропродукції; – спрощення імпорту агропродуктів	Регулювання експорту/імпорту; планування пріоритетних напрямів переробки агропродукції.
2. Головні формальні інститути	– Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 р.; Відроджене скотарство; та ін. – Закон України «Про ветеринарну медицину» від 25.06.1992 р. №2498-ХІІ – Закон «Про Митний тариф України» від 19.09.2013 №584- VII	– Закон України «Про безпечність та гігієну кормів» від 21.12.2017 р. № 2264-VIII, гармонізований з європейським законодавством про корми. – Експортна стратегія України на 2017-2021 від 27.12.2017 № 1017-р. Національна економічна стратегія на період до 2030 від 3.03.2021р. № 179.	Постанови КМУ: «Про затвердження переліків товарів, експорт та імпорт яких підлягає ліцензуванню, та квот на 2022 рік» № 1424 (внесено 15 змін); «Про заходи щодо забезпечення в умовах воєнного стану безперебійного постачання імпортованих харчових продуктів і кормів» від 09.03.2022 № 234.	– Постанови КМУ №1424, №234 зі змінами; – Закон «Про Митний тариф України» від 19.10.2022 р. № 2697-IX; – Рішення РНБО України «Про стан забезпечення продовольчої безпеки» від 9 жовтня 2023р. № 681/2023.
3. Цілі формальних інститутів	Подвоїти виробництво м'яса та молока. Програми виконано близько на 20 % через недостатність їх фінансування.	Стимулювання зовнішньої торгівлі на ринку КП, інтеграція до ланцюгів постачання ЄС, спрощення імпорту кормових добавок в Україну	Забезпечення продовольчої безпеки, стійкості експортних та імпорتنних товаропотоків агропродукції	Забезпечення ПБ, визначення пріоритетних напрямів переробки, у т.ч. <i>збільшення виробництва кормів</i>
4. Тенденції розвитку релевантного й суміжних ринків	У 2017 порівняно з 2010: виробництво КП зросло на 8 %, поголів'я птиці – на 7 %, експорт КП – в 2,7 рази, імпорт скоротився на 11 %	У 2021 порівняно з 2017: виробництво КП зменшилося на 9 %, поголів'я птиці – на 1,3 %, експорт КП – на 32 %, імпорт зріс на 44 %. Збільшився «тіньовий» сектор – 2,1 млн. т у 2018 р.	У 2022 порівняно з 2021: виробництво КП зменшилося на 12,3 %, поголів'я птиці – на 10,7 %, експорт зерна – на 26,2 %, відходів ХП** (група 23) – на 37,6 %, БКП*** – 6 %.	У січні-серпні 2023 порівняно з аналогічним періодом 2022: експорт зерна зріс на 17,2 %, відходів ХП – на 27,6 %, БКП – на 73,3%. Сповільнення знижувального тренду

*Розроблено авторами за результатами проведених досліджень;

**ХП – харчова промисловість; ***БКП – борошномельно-круп'яна промисловість.

До листопада 2017 р. (*підетап 1*) регуляторні заходи держави були спрямовані, передусім, на підтримку тваринництва шляхом розробки низки цільових

програм, однак недостатність фінансування знизила їх ступінь впровадження до 20 %. Розвиток комбікормового ринку планувався в контексті відрод-

ження верхньосуміжних ринків продукції тваринництва. Їх аграрний сектор став об'єктом селективної підтримки держави, однак значного впливу на стійкість функціонування релевантного ринку вона не мала. У 2017 р. порівняно з 2010 р. виробництво КП зросло лише на 8 %, передусім за рахунок збільшення поголів'я птиці на 7 %, експорт комбікормів зріс у 2,7 рази, імпорт скоротився на 11 % (див. табл. 1).

Другий підетап розпочинається із прийняттям у грудні 2021 р. Закону України «Про безпечність та гігієну кормів» № 2264-VIII, гармонізованого з європейським законодавством про корми, і триває до січня 2022 р.. В цей період пріоритетом держави стало технічне регулювання комбікормового ринку з метою його інтеграції до ланцюгів постачання ЄС, спрощення імпорту кормових добавок, стимулювання зовнішньої торгівлі на релевантному ринку. Цей напрям інституційного регулювання актуалізувало затвердження Експортної стратегії України на 2017-2021 рр., однак на обсяг експортних товаропотоків він не вплинув. У 2021 р. порівняно з 2017 р. експорт КП зменшився на 32 %, натомість імпорт зріс на 44 %. Відбувається повільне скорочення обсягів виробництва комбікормів (на 9 %) та поголів'я птиці (на 1,3 %), натомість зростає «тіньовий» сегмент релевантного ринку (до 2,1 млн. т. у 2018 р.). Можливою причиною його активізації є посилення вимог до якості продукції у зв'язку з прийняттям профільного інституту.

У воєнний період головною метою інституційного регулювання є забезпечення продовольчої безпеки держави (див. табл. 1). У 2022 р. (підетап 3) головними інструментами її реалізації були тимчасові заборони та ліцензування експорту певних видів агропродукції, спрощення їх імпорту в умовах територіальних і товарних обмежень. Вектор регуляторних заходів був спрямований, в першу чергу, на забезпечення стійкості експортних та імпортованих товаропотоків продуктів харчування. У 2022 р. порівняно з

2021 р. експорт зерна зменшився на 26,2 %, відходів харчової промисловості та кормів – на 38 % (їх імпорт зріс на 4,3 %). Виробництво КП скоротилося на 12,3 %, передусім, через скорочення поголів'я птиці на 10,7 %. Водночас стійкість внутрішнього ринку комбікормів виявилася вищою порівняно з нижньосуміжним експортно орієнтованим зерновим ринком.

У 2023 р. (підетап 4) поряд з регулюванням експортно-імпортованих товаропотоків розпочинається планування пріоритетних напрямів переробки агропродукції, у т.ч. на корми. Рішенням РНБО України «Про стан забезпечення продовольчої безпеки» № 681/2023 [10] започатковано розробку низки заходів, спрямованих на розвиток переробки сировини для продовження термінів і спрощення умов її зберігання. Відтак, метою інституційного регулювання стає забезпечення стійкості внутрішніх ринкових ланцюгів шляхом активізації їх переробних секторів («точок зростання») (рис. 1). Така зміна пріоритетів, обумовлена, зокрема, зовнішніми чинниками – тимчасовими обмеженнями імпорту української агропродукції, у т.ч. кукурудзи й пшениці, в деяких країнах ЄС.

За даними Державної служби статистики, у січні-серпні 2023 р. порівняно з аналогічним періодом 2022 р. експорт зерна (у вартісному вимірі) зріс на 17,2 %, відходів харчової промисловості – на 27,6 %, борошна – на 73,3 % [11]. За даними Державної митної служби, у липні-вересні 2023 р. обсяг зернового експорту (в натуральному вимірі) зменшився на 28,1 % порівняно з аналогічним періодом минулого року, у т.ч. кукурудзи – на 47 %. Водночас значно зріс експорт борошна – на 45 % [13]. Таким чином, прослідковується тенденція до збільшення експорту продуктів зернопереробки в умовах надлишків на внутрішньому ринку зернових культур через ускладненість їх експорту. У 2023 р. очікуваним є сповільнення знижувального тренду виробництва КП в Україні порівняно з 2022 р.

Рис. 1. Домінанти інституційного регулювання та тенденції розвитку ринку комбікормової продукції в Україні*

*укладено авторами на основі даних Державної служби статистики України [11, 12]

У повоєнний період державна політика в частині розбудови внутрішнього ринку КП стане складовою секторальної політики щодо реалізації стратегічних пріоритетів відродження економіки України. Одним з таких пріоритетів є забезпечення продовольчої безпеки, формування подовжених агропродовольчих ланцюгів, експорт переробних товарів з доданою вартістю. Враховуючи залежність тенденцій розвитку релевантного ринку від суміжних аграрних ринків зерна та продукції тваринництва, можна стверджувати, що стратегічні пріоритети відродження агропродовольчої сфери визначатимуть об'єкти, напрями і

заходи селективного регулювання комбікормового ринку, а також інституційні трансформації в повоєнний період.

Відповідно до Плану відновлення України, сільське господарство включено до складу ключових секторів економіки з доданою вартістю, розвиток яких на фоні глобальних тенденцій, Зеленої угоди ЄС та конкурентних позицій держави визнано пріоритетним [14]. У межах Національної програми 8 за аграрним напрямом визначено 7 проєктів, які формують стратегічні пріоритети розбудови сільського господарства в повоєнний період (рис. 2).

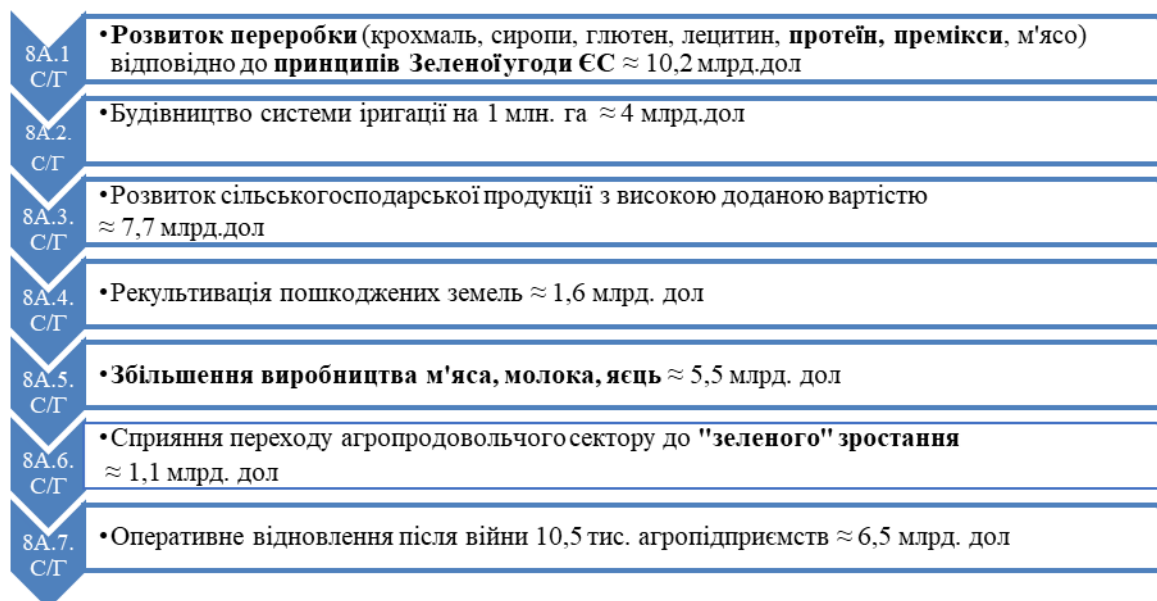

Рис. 2. Перелік проєктів Національної програми 8 «Розвиток секторів економіки з доданою вартістю» в аграрній сфері*

*укладено на основі [14]

Для розбудови вітчизняного ринку КП найбільшу значимість матимуть три «проєкти-катализатори»: розвиток переробки, у т.ч. протеїн, премікси, відповідно до принципів Зеленої угоди ЄС; збільшення виробництва м'яса, молока, яєць; сприяння переходу агропродовольчого сектору до «зеленого» зростання. Реалізація цих проєктів потребує фінансування в обсязі 16,8 млрд. дол., з них 10,2 млрд. дол. передбачено на розвиток переробних виробництв, що має забезпечити створення нових робочих місць, зростання експорту товарів з доданою вартістю.

Враховуючи євроінтеграційний вектор розвитку держави та повоєнні цілі, серед яких не тільки стійкість і відновлення, а й модернізація економіки, пропонуємо використати *європейський ринково-відтворювальний підхід* до формування формальних інститутів та розподілу ресурсів. Цей підхід забезпечує стійке (резильентне) функціонування не одного локального ринку (або сектору), а всієї системи вертикально суміжних товарних ринків шляхом впровадження комплексу пов'язаних заходів, стимулюючих збалансований розвиток усіх елементів відтворювальної системи, та їх регламентації в формальних

інститутах.

Прикладом інституціоналізації ринково-відтворювального підходу є європейські програми субсидування виробництва комбікормів, які виготовляються переважно із власної сировини, при цьому комбікормові підприємства тісно пов'язані із фермами, що виробляють тваринницьку продукцію. Такий механізм субсидування сприяє активізації товарно-фінансових потоків, з одного боку, між ринком КП та нижньосуміжними ринками зерна, білкової сировини та вітамінних добавок, з іншого, між релевантним ринком і верхньосуміжним ринком продукції тваринництва, що є свідченням ефективного використання наявних ресурсного і виробничого потенціалів суміжних ринків. Слід відзначити, що не лише державні, а й профільні інституції ЄС застосовують цей підхід для досягнення своїх цілей. Так, місія Європейської федерації виробників комбікормів (FEFAC) передбачає сталий розвиток не тільки комбікормового ринку, а й суміжних до нього ринків сировини й тваринницької продукції на інноваційній основі. Інноваційний базис спроможний забезпечити адаптивність ринків і їх секторів до мінливих умов зовнішнього середовища [15].

Ознаки ринково-відтворювального підходу притаманні механізмам реалізації *міжнародної донорської допомоги*, зокрема, аграрним програмам підтримки ФАО. Вони лише іноді передбачають пряме виділення коштів потерпілим. Міжнародні донори прагнуть забезпечити ефект «win-win», залучаючи до своїх програм постачальників матеріальних ресурсів, підтримуючи обидві сторони. У рамках моделі товарної підтримки або «готівка +» аграрії отримують уже сформовані пакети ресурсів через розподіл у натуральній формі [16].

Планом швидкого реагування ФАО для України на 2023 р. передбачено три основні напрямки діяльності, які потребуватимуть фінансування у розмірі 205 млн. доларів США. Одним з таких напрямів є відновлення продовольчої безпеки та забезпечення продовольчої незалежності для півмільйона сільських домогосподарств уздовж лінії фронту або інших районах, що зазнали значного впливу, через надання *насіння, кормів та грошової допомоги* [13]. Програми ФАО реалізуються спільно з Міністерством аграрної політики та продовольства в Україні та місцевими адміністраціями в кожній області, втілюючи стратегічний підхід, що поєднує гуманітарну допомогу та інвестиції для забезпечення середньо- й довгострокової стійкості. У 2022 р. за програмами ФАО було розподілено понад 26 тис. зернових рукавів для зберігання 5 млн. т зерна, надано більше 5 тис. т насіння озимої пшениці для фермерських господарств [17].

Враховавши принципи та напрями надання міжнародної донорської допомоги, зокрема ФАО, нами розроблено механізм її розподілу в системі суміжних до комбікормового ринку на засадах ринково-відтворювального підходу (рис. 3). Він відображає рух товарно-фінансових потоків між цільовими групами учасників програми підтримки та зв'язки і взаємодії між різними інституціями – міжнародними, державними, ринковими суб'єктами. Відбір учасників програми передбачає застосування селективного підходу. Пріоритет надається малим і середнім товаровиробникам у системі суміжних до комбікормового ринків, що виключає можливість участі агрохолдингів у програмах підтримки та забезпечує доступ фінансово нестійким суб'єктам господарювання до ресурсів.

Пропонуємо розширити коло потенційних учасників програми ФАО за рахунок цільової групи малих і середніх виробників КП, які відповідають таким критеріям: (1) незалежні підприємства (не є промисловою частиною агрохолдингу чи іншого великого об'єднання); (2) виготовляють комбікорми із вітчизняної сировини (зокрема, зерно), придбаної у малих і середніх виробників. Як правило, це невеликі локальні виробники, які задовольняють попит у КП на місцевому рівні.

Також учасниками програми підтримки можуть бути малі й середні вітчизняні насінневі господарства, що виробляють насіння зернобобових культур для потреб аграріїв, які, в свою чергу, є постачальниками цих культур для незалежних виробників збалансованої КП для сільськогосподарських тварин і

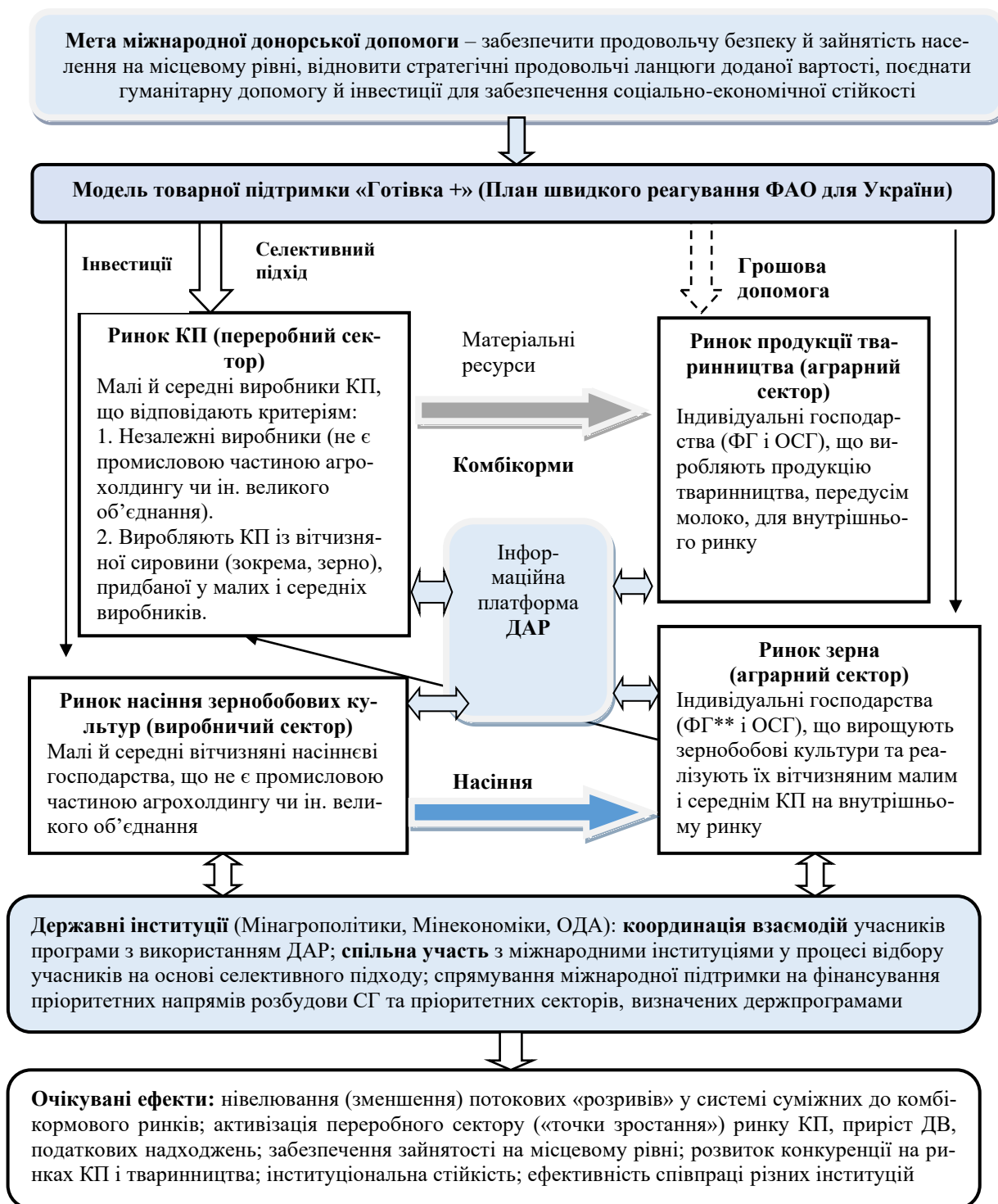
птиці (див. рис. 3). Таким чином, застосування селективного підходу та множини критеріїв до учасників програми дозволяє цілеспрямовано формувати зв'язки між пріоритетними групами суб'єктів, керувати рухом товарно-фінансових потоків у системі суміжних до комбікормового ринку, нівелюючи потокові «розриви» та забезпечуючи стійкість функціонування малих і середніх товаровиробників.

Отримуючи матеріальні ресурси (комбікорми та насіння) для виробництва продукції, індивідуальні господарства (фермерські й селянські) зобов'язані її реалізовувати на внутрішньому ринку для забезпечення продовольчої безпеки, передусім на місцевому рівні. Окрім товарних дотацій, ОСГ можуть отримувати й грошову допомогу, однак вона не є обов'язковою. Інформаційною платформою для реалізації програм ФАО є система ДАР (Державний аграрний реєстр), в якій зареєстровано понад 95 тис. аграріїв [18]. Включення незалежних виробників комбікормів до складу учасників програм підтримки потребуватиме їх реєстрації в системі ДАР.

Роль державних інституцій полягає в координації взаємодій учасників програм, спільній участі з міжнародними інституціями у процесі відбору учасників (суб'єктів суміжних ринків) на основі селективного підходу, надання рекомендацій щодо спрямування міжнародної підтримки на фінансування пріоритетних напрямів розбудови агропродовольчих ринків та пріоритетних секторів, визначених стратегічними й програмними документами України. Це дозволить підвищити ефективність міжнародної донорської допомоги та розширити потенціал співпраці вітчизняних та іноземних інституцій.

Запропонований механізм розподілу міжнародної донорської допомоги на засадах ринково-відтворювального підходу дозволяє зменшити глибинний потоковий «розрив» у системі суміжних до комбікормового ринків за рахунок включення у програму ФАО переробного сектору ринку КП та цільового спрямування матеріальних ресурсів до індивідуального сектору ринку продукції тваринництва, забезпечуючи, таким чином, зайнятість і продовольчу безпеку на місцевому рівні, поєднуючи інвестиції й гуманітарну допомогу для забезпечення стійкості функціонування пріоритетних секторів агропродовольчих ринків.

У воєнний і повоєнний періоди ринково-відтворювальний підхід доцільно використати при зміні чинного законодавства та формування нових інститутів з урахуванням викликів і загроз безпекового середовища. У довоєнний період понад 70 % бюджетних дотацій для сільськогосподарських підприємств отримували ПАТ «Миронівський хлібопродукт». Вимоги міжнародних донорських організацій виключають участь агрохолдингів або інших великих об'єднань у програмах підтримки. На наш погляд, міжнародний досвід та критерії відбору учасників доцільно використати в ході розподілу бюджетних коштів між виробниками, що значно підвищить їх ефективність використання.

Рис. 3. Механізм розподілу міжнародної допомоги в системі суміжних до комбікормового ринку на засадах ринково-відтворювального підходу у воєнний та повоєнний періоди*

*Авторська розробка;

**ФГ – фермерські господарства.

Розроблені авторами пропозиції до Концепції Державної цільової економічної програми розвитку

тваринництва на період до 2033 р. на основі ринково-відтворювального підходу наведено на рис. 4.

Рис. 4. Пропозиції до Концепції Державної цільової економічної програми розвитку тваринництва на період до 2033 р. на засадах ринково-відтворювального підходу

(рішення РНБО України №681/2023 від 9.10.2023)*

*Розроблено авторами з використанням [10];

**Скорочення: МСП – малі й середні підприємства;

ФГ – фермерські господарства; ОСГ- особисті селянські господарства.

Рішенням РНБО України «Про стан забезпечення продовольчої безпеки» № 681/2023 індивідуальний сектор ринку продукції тваринництва визначено пріоритетним для державної підтримки та передбачено забезпечення особистих селянських господарств (*далі – ОСГ*), що утримують корів, якісними кормами (див. рис. 4). Щоб посилити взаємодії між релевантним ринком КП і верхньосуміжним ринком продукції тваринництва, ми пропонуємо, по-перше, конкретизувати форму підтримки й вид корму (товарні дотації збалансованими комбікормами для ОСГ), по-друге, затвердити критерії для виробників такої КП з урахуванням європейського досвіду.

Серед критеріїв важливим є використання вітчизняної сировини, виготовленої малими й середніми виробниками, а також розмір підприємства. Пріоритет доцільно надати малим і середнім кормовиробникам, які не є промисловою частиною агрохолдингу чи ін. великого об'єднання. Селективний підхід до цільових груп отримувачів державної допомоги дозволить забезпечити її синергійний ефект, активізувати «точки зростання» (переробні сектори) в системі суміжних до комбікормового ринків, підвищити внутрішній попит на фуражне зерно, білкову сировину та вітчизняні премікси й білково-вітамінні добавки, поетапно скоротити їх імпорт в Україну, створити нові робочі місця та підвищити стійкість функціонування малих і середніх ринкових суб'єктів в умовах нестабільності.

Стійка тенденція до скорочення обсягів використання кормів усіх видів в ОСГ (на 54,3 % в 2022 р. порівняно з 2000 р.) обумовлює необхідність забезпечення доступу саме цієї категорії господарств не просто до кормів, а повнораціонних комбікормів. В особистих селянських господарствах частка КП у видовій структурі використання кормів для годівлі тварин у 2022 р. склала всього 2,5 %, тоді як в аграрних підприємствах – 64 % (рис. 5).

Водночас у 2000 р. ОСГ споживали 55,9 % комбікормів у сільському господарстві, у 2022 р. – всього **4,3 %** [12]. Значне скорочення обсягів використання КП в селянських господарствах призвело до дисбалансів у раціонах годівлі тварин, заміни необхідних високопоживних кормових компонентів наявними, зростання собівартості продукції. Тому вкрай важливим заходом є забезпечення доступу ОСГ саме до *повнораціонних збалансованих комбікормів* (а не просто до якісних кормів), конкретизація виду корму в формальних інститутах. Це сприятиме поступовому переходу індивідуального сектору тваринництва до використання прогресивних технологій годівлі.

Для відродження тваринництва в повоєнний період доцільно розширити пріоритетні сектори підтримки, включивши до їх складу, окрім ВРХ, *вівчарство* та передбачивши надання ОСГ, що утримують овець, товарних дотацій комбікормами. При цьому для виробників КП застосовується означена множина критеріїв (див. рис. 4).

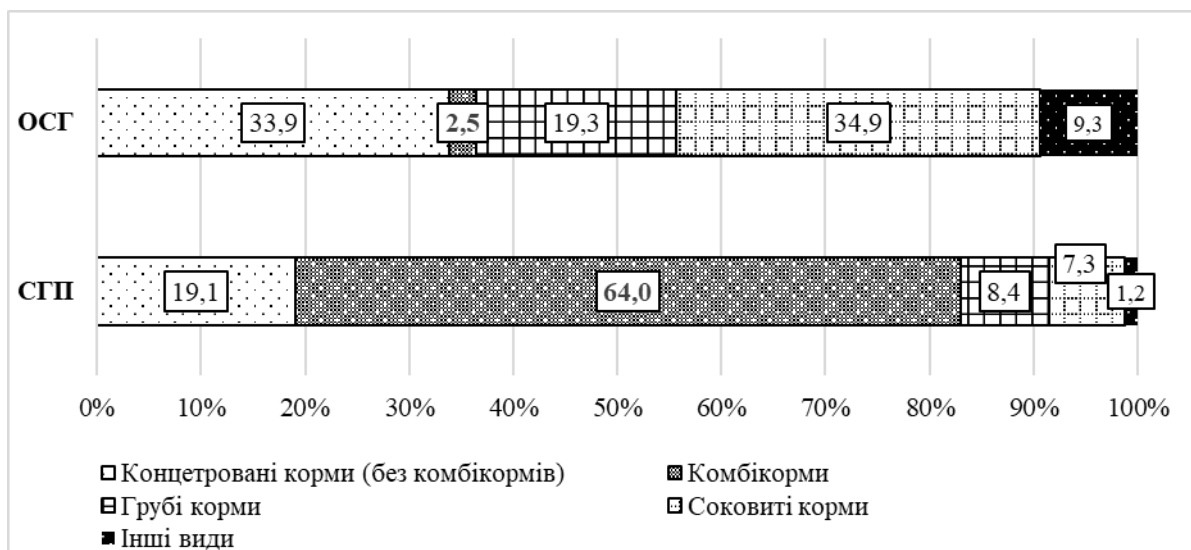

Рис. 5. Видова структура використання кормів на годівлю сільськогосподарських тварин в різних господарствах України в 2022 р., %*

*розраховано авторами за даними Державної служби статистики України[12]

Слід зазначити, що вівчарство визначено ФАО пріоритетним сектором підтримки і включено до проекту «Комплексне, конкурентоспроможне та економічно раціональне створення ланцюжків доданої вартості у сільському, рибному та лісовому господарствах» (термін дії – до кінця 2025 р., бюджет – 14,3 млн. євро, грантовий компонент – 4,3 млн. євро). Цим проектом передбачено надання міжнародної допомоги ОСГ, малим і мікровиробникам аграрної продукції, кооперативам та асоціаціям виробників продукції з ГЗ, які виробляють гуцульську овечу бриндзу та відповідають низці секторальних критеріїв (зокрема, володіння 50 і більше голів овець, членство в Асоціації виробників традиційних карпатських високогірних сирів) [19]. Така підтримка надається і виробникам гуцульської молочної бриндзи, що стимулює розвиток ланцюгів доданої вартості в індивідуальному секторі аграрного ринку.

Рішенням РНБО України №681/2023 передбачено підтримку орієнтації фермерських господарств на виробництво продукції тваринництва. Пропонуємо розширити це положення за рахунок включення *вторинного виробництва комбікормів* (див. рис. 4). В Україні понад 50 % утримувачів поголів'я мають власні зернові запаси [1], що дає їм можливість годувати тварин зерновими сумішами без використання кормових добавок і преміксів, тобто здійснювати первинне виробництво кормів. Відтак, фермерські господарства можуть самі виготовляти вторинні комбікорми з власної зернової сировини за наявності преміксу й БВД. Світовий досвід свідчить про успішний розвиток виробництва вторинних комбікормів. Так, у США частка вторинних комбікормів, виготовлених фермерськими господарствами, складає 40 % від загального випуску [2].

Вагомим заходом підтримки фермерських господарств може стати надання їм відповідного обладнання для вторинного виробництва комбікормів у межах міжнародної допомоги (див. рис. 4). Рішенням РНБО України №681/2023 передбачено визначення можливих потреб в закупівлі/отриманні як міжнародної допомоги цілісних компактних виробничих комплексів для налагодження Державним агентством резерву України перероблення агропродукції згідно визначених пріоритетів [10]. Пропонуємо розширити це положення, передбачивши можливість отримання фермерськими господарства в якості міжнародної допомоги обладнання для вторинного виробництва КП, що дозволить їм впровадити прогресивні технології годівлі, знизити коефіцієнт конверсії корму та собівартість тваринницької продукції. За умови організації збуту КП, фермерські господарства можна включити до складу постачальників комбікормів для ОСГ у межах державної цільової програми.

Розвиток нового напрямку потребує *інституційних змін*, зокрема до ст. 11 Закону України «Про безпечність та гігієну кормів» (таблиця 2). Ця стаття покладає на операторів ринку запроваджувати постійні процедури, засновані на принципах системи аналізу небезпечних чинників і контролю у критичних точках (НАССР). Вимоги не поширюються на операторів ринку, що здійснюють первинне виробництво кормів, а також змішування кормів лише для потреб власного господарства без використання кормових добавок та преміксів, крім силосних кормових добавок [6]. Якщо фермер вирішить, наприклад, здійснити глибоку переробку кормів із додаванням до них певних кормових добавок (крім силосних), він буде змушений впровадити НАССР [4].

Пропозиції щодо вдосконалення положень Закону України «Про безпечність та гігієну кормів» № 2264-VIII від 21 грудня 2017р.*

Існуючі положення	Зміни та доповнення	Очікуваний результат
<p>1. Вступні положення. Сфера застосування: Цей Закон визначає правові та організаційні засади гарантування безпечності кормів у процесі їх виробництва, обігу та використання, зокрема встановлює вимоги щодо гігієни, маркування, пакування та представлення кормів, регулює відповідні суспільні відносини між операторами ринку та органами державної влади</p>	<p>Включити до сфери застосування Закону мету, доповнити таким положенням «... з метою підвищення ефективності функціонування ринку кормів».</p> <p>Предмет Регламенту ЄС № 767/2009: гармонізація умов продажу та використання кормів з метою забезпечення високого рівня безпеки і, таким чином, високого рівня захисту громадського здоров'я, а також надання користувачам та споживачам адекватної інформації, і <i>підвищення ефективності функціонування внутрішнього ринку [20]</i></p>	<p>1. Гармонізація Закону України № 2264-VIII з Регламентом ЄС №767/2009</p> <p>2. Формування системи підзаконних актів, орієнтованих не тільки на гарантування безпечності кормів, а й забезпечення ефективного функціонування внутрішнього ринку»</p> <p>3. Цільовий орієнтир Закону дозволяє розробляти комплексні економічні механізми й заходи для його досягнення</p>
<p>2. Ст.1. Терміни та їх визначення Представлено 67 термінів, водночас відсутнє визначення терміну «ринок кормів».</p> <p>Натомість термін оператор ринку кормів досить часто вживається в Законі.</p> <p>Оператор ринку кормів - юридична або фізична особа, яка здійснює виробництво та/або обіг кормів.</p>	<p>Доповнити перелік термінів: Ринок кормів – система економічних відносин, що виникають, з одного боку, між його операторами в процесі виробництва, обігу та використання кормів на засадах вільної конкуренції, з іншого, між операторами ринку та органами державної влади на засадах державного регулювання виробництва та обігу кормів.</p>	<p>1.Впорядкування термінологічного апарату</p> <p>2. Сприятливе інституційне підґрунтя для впровадження ринково-відтворювального підходу до розробки нових формальних інститутів, регулюючих діяльність суб'єктів ринку КП</p>
<p>3. У законі відсутні положення про корми, отримані в результаті органічного виробництва. Відсутні у ньому й відсилання до спеціального законодавства у сфері органічного виробництва</p>	<p>Доповнити ст. 3 ч. 5 положенням такого змісту: «особливості виробництва, обігу та маркування органічних кормів визначаються законодавством у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» [4].</p>	<p>Впорядкування національного законодавства, його гармонізація з європейськими нормами й стандартами</p>
<p>4. Ст. 11. Вимоги до операторів ринку щодо застосування постійно діючих процедур, заснованих на принципах системи аналізу небезпечних факторів та контролю у критичних точках (НАССР).</p> <p>Вимоги не поширюються на операторів ринку, що здійснюють первинне виробництво кормів..., а також змішування кормів лише для потреб власного господарства без використання кормових добавок та преміксів, крім силосних кормових добавок.</p>	<p>Доповнити ст.11, ч.2 положенням такого змісту: «Вимоги не поширюються на фермерські господарства та особисті селянські господарства, що здійснюють змішування кормів лише для потреб власного господарства з використанням кормових добавок та преміксів вітчизняного виробництва протягом воєнного періоду та 3 років повоєнного періоду».</p>	<p>1. Стимулювання розвитку вторинного виробництва комбікормів у фермерських та особистих господарствах у воєнний і повоєнний періоди (перший етап)</p> <p>2. Перехід індивідуального сектору до прогресивних технологій годівлі тварин</p> <p>3.Зростання попиту на вітчизняні премікси й кормові добавки</p>

*Розроблено авторами з використанням джерел [4, 6, 20]

Пропонуємо доповнити частину 2 ст. 11 положенням такого змісту: вимоги не поширюються на фермерські господарства та ОСГ, що здійснюють змішування кормів лише для потреб власного господарства з використання кормових добавок та преміксів вітчизняного виробництва протягом воєнного періоду та 3 років повоєнного періоду (див. табл. 2). Таке інституційне нововведення орієнтовано на стимулювання розвитку вторинного виробництва комбі-

кормів у фермерських та особистих господарствах у воєнний і повоєнний періоди (перший етап), перехід індивідуального сектору до прогресивних технологій годівлі тварин, зростання попиту на вітчизняні премікси й кормові добавки, поетапне імпортозаміщення. Важливою є позитивна зворотна реакція селективного сегменту релевантного ринку КП на інституційну зміну в умовах нестабільності.

Інші пропозиції стосуються змісту та спрямо-

ваності інституційних положень. Так, формальним інститутом визначено сферу застосування Закону України «Про безпечність та гігієну кормів» № 2264-VIII, однак не встановлено його мету та цільовий орієнтир. Пропонуємо включити до сфери застосування Закону мету – *підвищення ефективності функціонування ринку кормів*, що корелює з предметом Регламенту ЄС № 767/2009 [20] (див. табл. 2). Таке інституційне доповнення сприятиме формуванню системи підзаконних актів, орієнтованих не тільки на гарантування безпечності кормів, а й забезпечення ефективного функціонування внутрішнього ринку шляхом впровадження комплексних економічних механізмів.

Друга пропозиція обумовлена першою і пов'язана з відсутністю в законі визначення терміну «ринку кормів»; натомість широко вживається категорія «оператор ринку». Пропонуємо доповнити перелік термінів *«ринком кормів»* і надати його визначення: система економічних відносин, що виникають, з одного боку, між його операторами в процесі виробництва, обігу та використання кормів на засадах вільної конкуренції, з іншого, між операторами ринку та органами державної влади на засадах державного регулювання виробництва та обігу кормів (див. табл. 2). Таке нововведення є складовою інституційного підґрунтя для впровадження ринково-відтворювального підходу до розробки нових формальних інститутів, регулюючих діяльність суб'єктів вітчизняного ринку КП.

Закон України «Про безпечність та гігієну кормів» не містить положень про корми, отримані в результаті органічного виробництва. Відсутні у ньому й відсилання до спеціального законодавства у сфері органічного виробництва. Такий недолік може бути нівельовано шляхом доповнення статті 3 частиною 5 такого змісту: «особливості виробництва, обігу та маркування органічних кормів визначаються законодавством у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» [4]. Це сприятиме гармонізації національного законодавства з європейськими нормами й стандартами.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проаналізовано інституціональне забезпечення стійкості функціонування комбікормового ринку в довоєнний і воєнний періоди. На підставі проведеного аналізу здійснено періодизацію інституціонального забезпечення вітчизняного ринку КП з виділенням чотирьох підетапів у мирний та воєнний періоди, яка дозволяє дослідити еволюцію й трансформацію формальних інститутів, їх цілі, домінуючий напрям регулювання та вплив на тенденції розвитку системи суміжних до комбікормового ринків. Наголошено, що в 2022 р. регуляторні заходи були спрямовані, в першу чергу, на забезпечення стійкості експортних та імпортованих товаропотоків продуктів харчування і КП. У

2023 р. розпочинається планування пріоритетних напрямів переробки агропродукції, у т.ч. на корми. Метою інституціонального регулювання стає забезпечення стійкості внутрішніх ринкових ланцюгів шляхом активізації їх переробних секторів. У цей період прослідковується тенденція до збільшення експорту продуктів зернопереробки.

У дослідженні обґрунтовано доцільність застосування європейського ринково-відтворювального підходу до розробки формальних інститутів та розподілу ресурсів. Він передбачає впровадження комплексу пов'язаних заходів, стимулюючих стійкий розвиток усіх суміжних ринків відтворювальної системи, та їх регламентації в формальних інститутах. Врахувавши принципи надання міжнародної донорської допомоги, модернізовано механізм її розподілу в системі суміжних до комбікормового ринку на засадах ринково-відтворювального підходу. Застосування множини критеріїв до учасників програми дозволяє цілеспрямовано формувати зв'язки між пріоритетними групами суб'єктів, зменшити потокові «розриви» та забезпечити стійкість функціонування малих і середніх товаровиробників ринку. Розроблено пропозиції до Концепції Державної цільової економічної програми розвитку тваринництва на період до 2033 р., головні напрями якої затверджено рішенням РНБО України №681/2023 від 9.10.2023. На підставі результатів інституційного аналізу розроблено пропозиції щодо вдосконалення положень Закону України «Про безпечність та гігієну кормів» № 2264-VIII.

Наукова новизна проведеного дослідження полягає в розробці науково-прикладних засад інституціонального забезпечення ринку комбікормової продукції, які полягають у встановленні суттєвих ознак періодизації процесу інституціоналізації та його впливу на головні параметри ринку в довоєнний і воєнний періоди, обґрунтуванні пропозицій щодо вдосконалення положень Закону України «Про безпечність та гігієну кормів» № 2264-VIII, орієнтованих на гармонізацію інституту з європейськими нормами й стандартами, стимулювання вторинного виробництва комбікормів в фермерських і селянських господарствах. Практична спрямованість отриманих результатів обумовлена можливістю їх використання державними органами влади різних рівнів в ході обґрунтування інституціонально-економічних механізмів селективного регулювання ринків комбікормової і тваринницької продукції, розробки програм і стратегій стійкого відтворювального розвитку товарних ринків у воєнний і повоєнний періоди. Перспективи подальших розробок полягають у дослідженні інституціонального забезпечення стійкості функціонування всієї системи кормовиробництва України та обґрунтуванні пропозицій щодо вдосконалення інституціонального базису в умовах нестабільності.

Література

1. Вишнивицька С.В., Зозульов О.В. Стан та тенденції розвитку вітчизняного ринку комбикормів та біологічних мінерально-вітамінних добавок // Економічний вісник НТУУ “Київський політехнічний інститут”. 2023. № 26. С.102-108. doi: 10.20535/2307-5651.26.2023.287415 (дата звернення 4.11.2023)
2. Рибаченко О.М. Сталий розвиток кормовиробництва в Україні // Агросвіт. 2015. №6. С. 16-19.
3. Яців І.Б., Темненко С.М. Формування кормової бази як чинника розвитку тваринництва у сільськогосподарських підприємствах // Агросвіт. 2020. №16. С.24-31.
4. Бурило Ю. Сучасний розвиток національного законодавства про корми // Підприємство, господарство і право. 2019. № 11. С. 207–211. doi:10.32849/2663-5313/2019.11.36
5. Федорчак О. Інституційний механізм державного управління // Ефективність державного управління. 2017. Вип.1 (50). Ч.1. С. 53-62.
6. Про безпечність та гігієну кормів: Закон України від 21 грудня 2017 р. №2264-VIII за станом на 21 березня 2021 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2264-19#Text> (дата звернення 4.11.2023)
7. Про затвердження переліків товарів, експорт та імпорт яких підлягає ліцензуванню, та квот на 2022 рік. Постанова Кабінету Міністрів України від 29.12.2021 р. №1424 за станом на 02 грудня 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1424-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення 4.11.2023)
8. Деякі питання митного оформлення окремих товарів, що ввозяться на митну територію України у період дії воєнного стану. Постанова КМУ від 09.03.2022 № 236 за станом на 01 червня 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення 4.11.2023)
9. Про заходи щодо забезпечення в умовах воєнного стану безперебійного постачання імпортованих харчових продуктів і кормів. Постанова КМУ від 09.03.2022 № 234 за станом на 25 серпня 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/234-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення 4.11.2023)
10. Про стан забезпечення продовольчої безпеки: Рішення РНБО України. Введено в дію Указом Президента України від 9 жовтня 2023 року № 681/2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0038525-23#Text> (дата звернення 4.11.2023)
11. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <https://ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 4.11.2023)
12. Сільське господарство України за 2022 рік: статистичний збірник. Відп. за випуск О. Прокопенко. К.: Державна служба статистики України, 2023. 164 с.
13. Експорт України: Зменшення обсягів перевезення зернових на 28% з початку сезону. *Shipping*: веб-сайт. URL: <https://ua.sudohodstvo.org/eksport-ukrayiny-zmenschennya-obsyagiv-perevezennya-zernovyh-na-28-z-rochatku-sezonu/> (дата звернення 4.11.2023)
14. План відновлення України (проект). Національна рада з відновлення України від наслідків війни. URL: https://uploads-ssl.webflow.com/625d81ec8313622a52e2f031/62c19ac16c921fc712205f03_NRC%20Ukraine%27s%20Recovery%20Plan%20blueprint_UKR.pdf (дата звернення 4.11.2023)
15. The official site of European Feed Manufacturers Federation. URL: <http://www.fefac.eu/> (дата звернення 4.11.2023)
16. Кравченко В. Сутінки агрохолдингів: як війна змінить сільське господарство України. *Економічний форсайт: спецпроект*: веб-сайт. URL: <https://mind.ua/publications/20245288-sutinki-agroholdingiv-yak-vijnazminit-silске-gospodarstvo-ukrayini> (дата звернення 4.11.2023)
17. ФАО назвала три основні напрямки діяльності в Україні для впровадження ініціатив у 2023 році. *Організація об'єднаних націй. Україна*: веб-сайт. URL: <https://ukraine.un.org/uk/216506-фao-назвала-три-основні-напрямки-діяльності-в-україні-для-впровадження-ініціатив-у-2023-році> (дата звернення 7.11.2023)
18. 95 тисяч агровиробників зареєструвалися у системі ДАР. РАДА: офіційний вебпортал парламенту України: [інтернет-портал]. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/232413.html> (дата звернення 7.11.2023)
19. Антонюк Г. Грантова підтримка для мікро- та малих виробників аграрної продукції в межах проекту «Комплексне, конкурентоспроможне та економічно раціональне створення ланцюжків доданої вартості у сільському, рибному та лісовому господарствах». *Офіційний сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України*: веб-сайт. URL: <https://minagro.gov.ua/storage/app/sites/1/state%20support/antonyuk-h-1002-1.pdf> (дата звернення 7.11.2023)
20. Регламент ЄС №767/2009 Європейського Парламенту і Ради від 13 липня 2009 р. «Про введення в обіг і використання кормів». URL: https://www.zak-dpss.gov.ua/files/files/reg_2009_0767_ua.pdf (дата звернення 7.11.2023)

Стаття надійшла 15.11.2023
 Стаття прийнята до друку 29.11.2023
 Доступно в мережі Internet 21.12.2023

Nikishyna O.

Doctor of Economics, Senior Researcher
 Head of Department of Market Mechanisms and Structures
 E-mail: ksenkych@gmail.com
 ORCID ID: 0000-0002-7172-3551

Zerkina O.O.

Ph.D., Associate Professor
 Applicant of Department of market mechanisms and structures
 Institute of market and economic & ecological research
 of National Academy of Sciences of Ukraine
 Frantsuzskiy boulevard, 29, Odessa, Ukraine, 65044
 E-mail: oksana_27@i.ua
 ORCID ID: 0000-0002-2500-3959

IMPROVEMENT OF INSTITUTIONAL PROVISION OF RESILIENCE OF THE MIXED- FEED PRODUCTS MARKET IN THE WAR AND POST-WAR PERIODS

The article analyzes the institutional provision of resilience of the functioning of the mixed- feed market of Ukraine in the pre-war and post-war periods. On the basis of the conducted analysis, a periodization of the institutional support of the market was carried out with the allocation of four sub-stages in peacetime and wartime, which allows to study the evolution and transformation of formal institutions, their goals, the dominant direction of regulation and the influence on the development trends of the system adjacent to mixed-feed markets. It was emphasized that in 2022, regulatory measures were primarily aimed at ensuring the resilience of export and import flows of food products and mixed- feed products. In 2023, the planning of priority areas of processing of agricultural products will begin, including on mixed- feed. The purpose of institutional regulation is to ensure the resilience of internal market chains by activating their processing sectors.

The expediency of applying the European market-reproducing approach to the development of formal institutions and the distribution of resources has been substantiated. It provides for the implementation of a set of related measures, stimulating the resilient development of all adjacent markets of the reproduction system, and their regulation in formal institutions. Considering the principles of providing international donor aid, the mechanism of its distribution in the system adjacent to the mixed- feed market has been modernized on the basis of the market-reproducing approach. The application of a set of criteria to the program participants makes it possible to purposefully form connections between priority groups of subjects, reduce flow "gaps" and ensure the resilience of the functioning of small and medium-sized market producers.

The proposals have been developed for the improvement of formal institutions in the war and post-war periods, in particular, the Concept of the State Targeted Economic Program for the Development of Animal Husbandry for the period until 2033, the provisions of the Law of Ukraine "On the Safety and Hygiene of Fodder" No. 2264-VIII. The practical orientation of the obtained results is determined by the possibility of their use by state authorities of various levels in the course of justifying the institutional and economic mechanisms of selective regulation of the markets of animal feed and livestock products, the development of programs and strategies for the resilient reproductive development of commodity markets in the war and post-war periods.

Key words: institutional basis, institutions, compound feed market, adjacent markets, resilience of functioning, selective regulation.

References

1. Vyshnyvytska, S. V., & Zozulov, O. V. (2023). Stan ta tendentsii rozvytku vitchyznianoho rynku kombi-kormiv ta biolohichnykh mineralno-vitaminnykh dobavok. *Ekonomichnyi visnyk NTUU "Kyivskiy politekhnichnyi instytut"*, 26, 102-108. doi: 10.20535/2307-5651.26.2023.287415 (Retrieved November 4, 2023)
2. Rybachenko, O. M. (2015). Stalyi rozvytok kormovyrobnytstva v Ukraini. *Ahrosvit*, (6), 16-19.
3. Yatsiv, I. B., & Temnenko, S. M. (2020). Formuvannia kormovoi bazy yak chynnyka rozvytku tvarynyntstva u silskohospodarskykh pidpriemstvakh. *Ahrosvit*, (16), 24-31.
4. Burylo, Yu. (2019). Suchasnyi rozvytok natsionalnogo zakonodavstva pro kormy. *Pidpriemnytstvo, gospodarstvo i pravo*, (11), 207–211. doi:10.32849/2663-5313/2019.11.36
5. Fedorchak, O. V. (2017). Instytutsiyni mekhanizm derzhavnogo upravlinnia. *Efektivnist derzhavnogo upravlinnia*, 1(50), 53-62.

6. *Pro bezpechnist ta hihiienu kormiv: Zakon Ukrainy vid 21 hrudnia 2017 r. №2264-VIII za stanom na 21 bezreznia 2021 r.* <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2264-19#Text> (Retrieved November 4, 2023)
7. *Pro zatverdzhennia perelikiv tovariv, eksport ta import yakyykh pidliahaie litsenzuvanniu, ta kvot na 2022 rik. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 29.12.2021 r. №1424 za stanom na 02 hrudnia 2022 r.* <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1424-2021-%D0%BF#Text> (Retrieved November 4, 2023)
8. *Deiaki pytannia mytnoho oformlennia okremykh tovariv, shcho vvoziatsia na mytnu terytoriiu Ukrainy u period dii voiennoho stanu. Postanova KMU vid 09.03.2022 № 236 za stanom na 01 chervnia 2023 r.* <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236-2022-%D0%BF#Text> (Retrieved November 4, 2023)
9. *Pro zakhody shchodo zabezpechennia v umovakh voiennoho stanu bezperebiinoho postachannia importovanykh kharchovykh produktiv i kormiv. Postanova KMU vid 09.03.2022 № 234 za stanom na 25 serpnia 2022 r.* <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/234-2022-%D0%BF#Text> (Retrieved November 4, 2023)
10. *Pro stan zabezpechennia prodovolchoi bezpeky: Rishennia RNBO Ukrainy. Vvedeno v diiu Ukazom Prezidenta Ukrainy vid 9 zhovtnia 2023 roku № 681/2023.* <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0038525-23#Text> (Retrieved November 4, 2023)
11. Ofitsiyni sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy. <https://ukrstat.gov.ua/> (Retrieved November 4, 2023)
12. Prokopenko, K. (2023). *Silke hospodarstvo Ukrainy za 2022 rik: statystychnyi zbirnyk*. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy
13. *Eksport Ukrainy: Zmshennia obsiahiv perevezennia zernovykh na 28% z pochatku sezonu*. Shipping. <https://ua.sudohodstvo.org/eksport-ukrayiny-zmshennya-obsyagiv-perevezennya-zernovykh-na-28-z-pochatku-sezonu/> (Retrieved November 4, 2023)
14. Plan vidnovlennia Ukrainy (proekt). Natsionalna rada z vidnovlennia Ukrainy vid naslidkiv viiny. https://uploads-ssl.webflow.com/625d81ec8313622a52e2f031/62c19ac16c921fc712205f03_NRC%20Ukraine%27s%20Recovery%20Plan%20blueprint_UKR.pdf (Retrieved November 4, 2023)
15. The official site of European Feed Manufacturers Federation. <http://www.fefac.eu/> (Retrieved November 4, 2023)
16. Kravchenko, V. *Sutinky ahrokhodyniv: yak viina zminyt silke hospodarstvo Ukrainy. Ekonomichnyi forsait: spetsproekt.* <https://mind.ua/publications/20245288-sutinky-agroholdingiv-yak-vijna-zminyt-silke-gospodarstvo-ukrayini> (Retrieved November 4, 2023)
17. *FAO nazvala try osnovni napriamky diialnosti v Ukraini dlia vprovadzhennia initsiatyv u 2023 rotsi*. Orhanizatsiia ob'iednanykh natsii. Ukraina. <https://ukraine.un.org/uk/216506-фао-назвала-три-основні-напрямки-діяльності-в-україні-для-впровадження-ініціатив-у-2023-році> (Retrieved November 4, 2023)
18. *95 tysiach ahrovyrobnykiv zareiestruvalysia u systemi DAR*. RADA: ofitsiyni vebportal parlamentu Ukrainy. <https://www.rada.gov.ua/news/razom/232413.html> (Retrieved November 7, 2023)
19. Antoniuk, H. *Hrantova pidtrymka dlia mikro- ta malykh vyrobnykiv ahrarynoi produktsii» v mezhakh projektu «Kompleksne, konkurentospromozhne ta ekonomichno ratsionalne stvorennia lantsiuzhkiv dodanoi vartosti u silskomu, rybnomu ta lisovomu hospodarstvakh»*. Ofitsiyni sait Ministerstva ahrarynoi polityky ta prodovolstva Ukrainy. <https://minagro.gov.ua/storage/app/sites/1/state%20support/antonyuk-h-1002-1.pdf> (Retrieved November 7, 2023)
20. *Rehlament YeS №767/2009 Yevropeiskoho Parlamentu i Rady vid 13 lypnia 2009 r. «Pro vvedennia v obih i vykorystannia kormiv»*. Ofitsiyni sait Ministerstva ahrarynoi polityky ta prodovolstva Ukrainy. https://www.zak-dpss.gov.ua/files/files/reg_2009_0767_ua.pdf (Retrieved November 7, 2023)

Received 15 November 2023
 Approved 29 November 2023
 Available in Internet 21.12.2023

Цитування згідно ДСТУ 8302:2015

Нікішина О.В., Зеркіна О.О. Вдосконалення інституціонального забезпечення стійкості ринку комбікормової продукції у воєнний і повоєнний періоди // Економіка харчової промисловості. 2023. Т. 15, вип. 4. С. 3-16.

Cite as APA style citation

Nikishyna, O., & Zerkina, O. (2023). Improvement of institutional provision of resilience of the mixed-feed products market in the war and post-war periods. *Food Industry Economics*, 15(4), 3-16.